

HRVATSKA OBITELJ NA PREKRETNICI

Stjepan Baloban (ur.)

Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve; Glas Koncila, 2001.

Obitelj je u Hrvatskoj, kao i u Europi, prevladavajući oblik organizacije kućanstva u kojem novi članovi društva dolaze na svijet. Pod utjecajem procesa rastuće individualizacije u razvijenom svijetu dolazi do promjena u spolnim ulogama, do pluralizma obiteljskih oblika i do sve većeg izjednačavanja obiteljskih i izvanobiteljskih zajednica. U ovom zborniku autori razmatraju različite aspekte spomenutih problema vezanih za obitelj.

U predgovoru Stjepan Baloban propituje ulogu i mjesto tradicionalno shvaćene obitelji, u kontekstu globalizacije, konkretizirajući pojedina pitanja na primjeru hrvatskog društva u tranziciji. Osam tekstova u ovoj knjizi posvećeno je različitim aspektima obiteljske problematike.

U prilogu *Obitelj i socijalna (ne)sigurnost u Hrvatskoj* Vlado Puljiz razmatra promjene koje su se posljednjih desetljeća dogodile u obitelji. Od četiri najznačajnije društvene institucije: države, crkve, škole i obitelji, u posljednjih se godina najviše promijenila upravo obitelj. Autor navodi neke pokazatelje tih promjena – opadanje stope fertiliteta i stope nupcijaliteta, povećanje stope divorcijaliteta, rast udjela djece rođene izvan braka, starenje populacije, deinstitutionalizaciju obitelji, širenje novih obiteljskih oblika. Nadalje, autor uvodi pojam obiteljske politike kao "cjelovitog i sustavnog skupa mjera koje djeluju u korist obitelji, prije svega obitelji s djecom" (str. 15), za čije bolje razumijevanje navodi promjene koje se događaju u širem društvenom kontekstu, osobito one u strukturi socijalne države (posebno razmatrajući dva oblika socijalne države koja se mogu susresti u relevantnoj literaturi: keynesijanski i shumpeterijanski – nazvanih prema autorima). Posebno naglašava probleme gospodarske i socijalne situacije u Hrvatskoj na koju su značajno utjecali rat i "relativni neuspjeh poslijesocijalističke tranzicije", ističući najvažnije socijalne reforme koje mogu bitno utjecati na položaj obitelji: reforme mi-

rovinskog i zdravstvenog sustava, reformu sustava socijalne pomoći i socijalne skrbi, analizirajući svaku od njih posebno.

U tekstu *Uloga obitelji u novom shvaćanju rada* Josip Grbac na zanimljiv način obrće uobičajeno razmatranje odnosa obitelji i rada, u svjetlu socijalne doktrine Katoličke crkve – utjecaju obitelji na shvaćanje rada. Autor smatra obitelj i rad najvažnijim faktorima u životu hrvatskih građana. Raspravlja novo shvaćanje rada, imajući na umu i njegove objektivne promjene (koje donosi globalizacija, stvarajući na tržištu neke nove odnose i vrijednosti) i subjektivne promjene (na nivou mentaliteta i osobnog odnosa prema radu). Autor smatra ključnim sljedeće pitanje: odgaja li današnja obitelj na način da djeca steknu radne navike? Je li društvena krepost radinosti zaživjela na ovim prostorima? Pritom navodi niz obiteljskih aspekata koji utječu na odnos obitelji prema radu: obitelj je prisiljena sve više ulagati u obrazovanje i stručno usavršavanje djece; obitelj treba razvijati "nove društvene kreposti" kao što su kreativnost, participacija, solidarnost i intergeneracijska odgovornost prema radu. Proces individualizacije kao najznačajniji čimbenik koji je utjecao na promjenu mentaliteta, stavio je u centar nove probleme: pitanje karijere bez obzira na spol postaje prioritetno; dolazi do preraspodjele uloga unutar obitelji; rad uzrokuje pojavu novih oblika obitelji koje se ne zasnivaju na braku, jer tradicionalan koncept obitelji postaje prepreka profesionalnom usavršavanju; brišu se razlike između muškarca i žene u pogledu zaposlenosti. Autor ističe kako teološki govor o obitelji pomalo kaska za događanjima u svijetu rada (teologija mora definirati ravnopravnost bračnih partnera, imajući na umu da je ona već nastupila u svijetu rada), naglašavajući razliku između teološkog govora o braku – koji pritom prvenstveno misli na brak, i sociološkoga govora – koji ima prvenstveno u vidu djecu i roditeljstvo.

U opsežnom članku *Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma: stanje i perspektive* Anđelko Akrap stavlja obitelj u kontekst demografskih kretanja, smatrajući da ona ima glavno mjesto za hrvatsku demografsku budućnost. Autor opširno prikazuje faktore ubrzanih demografskih promjena u Hrvatskoj, osobito se osvrćući na demografski pad (dugogodišnju prirodnu depopulaciju) u razvoju hrvatskog stanovništva. Za razliku od visoko-

razvijenih zemalja, demografski pad u Hrvatskoj nije temeljno uvjetovan faktorima razvoja već prvenstveno iseljavanjem (uz koje navodi i niz drugih faktora što su destabilizacijski utjecali na razvoj stanovništva u Hrvatskoj). Uz brojne statističke pokazatelje, autor detaljno elaborira kretanje ukupnog broja stanovništva od 1953. do 2001. godine, te posebno prirodno kretanje stanovništva. Kraći dio njegova teksta odnosi se na opis demografskih obilježja sklopljenih i razvedenih brakova (kretanje broja sklopljenih brakova, tendencije u prosječnoj dobi stupanja u brak, kretanje broja živorođene djece prema redu rođenja, broj i demografska obilježja razvedenih brakova). U zaključku Akrap razmatra pitanje “kako zaustaviti i postupno preokrenuti postojeće demografske tendencije” (str. 106-108), osobno se zalažući za pronatalističku populacijsku politiku.

U članku *Crkveno djelovanje i aktualne obiteljske teškoće* autor, Pero Aračić, raspravlja aktualne obiteljske teškoće u Hrvatskoj, te mogućnosti i nedostatke crkvenog djelovanja. Razmatra kontekst u kojem su nastale negativne posljedice po demografsku situaciju Hrvatske, reakcije Crkve na demografske probleme na općoj razini (crkvenoga socijalnog nauka, s naglaskom na stanovištima Sinode biskupa iz 1980., koja je bila posvećena obitelji), odjek tih općih promišljanja, konkretno na hrvatske društvene prilike (koje autor zove neprilikama) daje smjernice što bi (i kako) trebalo učiniti unutar Crkve u Hrvatskoj eda bi se pojačao njezin utjecaj u tom području. Navodi niz poželjnih opredjeljenja i pothvata, sugerirajući teme koje su zastavljene a koje bi trebalo raspravljati, kritički se osvrćući na suvremenu političku orijentaciju i tretiranje problema obitelji u tom kontekstu.

Pravni aspekt teme zbornika razmatra Aleksandra Korać u članku *Pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji u Hrvatskoj*. U svjetlu pravnog položaja pojedinca – njegovih ljudskih prava, autorica navodi i komentira međunarodne dokumente relevantne za to pitanje. Potom analizira, prema domaćem zakonodavstvu, pretpostavke za sklapanje braka, za rastavu braka, prava na zasnivanje obitelji. Na kraju autorica ističe da sva ta prava malo znače bez poznavanja sadržaja zakona, što zahtijeva stalno praćenje njihove primjene na domaćoj i međunarodnoj razini, jer se pravni sustavi stalno prilagođavaju duhu vremena.

Aktualni problemi braka i obitelji: etičko-socijalni vid naslov je teksta Tončija Matulića. U njemu autor polazi od empirijskih nalaza dvaju istraživanja KBF-a – “Vjera i moral u Hrvatskoj” i “Europsko istraživanje vrednota”, koji se odnose na relevantne vrednote za uspješan brak i za željeni broj djece. Pritom navodi i dio nalaza koji na neki način poturječe kršćanskim tradicionalnim vrednotama (izvanbračno rođena djeca, samohrane majke i očevi, pobačaj...). U daljnjem tekstu autor identificira neuralgične točke braka i obitelji vezane za pripremu za brak, sklapanje braka, za odnos heteroseksualno-homoseksualno, pitanje fertiliteta – steriliteta, kontracepcije i planiranja obitelji, posvojenja djeteta, roditeljstva – majčinstva i očinstva. Unatoč činjenici da su brak i obitelj vrlo visoko pozicionirani na ljestvici vrijednosti u hrvatskom društvu, autora zabrinjavaju kontradiktorni nalazi u stavovima prema vrijednosti života u kontekstu pobačaja, želje za djecom i konkretnoj realizaciji te želje, osobito kod mladih. Što se tiče tih problema, autor i za budućnost nije optimist. Na kraju teksta Matulić razmatra pitanje – što je zadatak Crkve, odnosno teologije braka i obitelji? On ga vidi ne u sadržaju, već u metodologiji, odnosno konkretnoj opremljenosti Crkve da odgovori na suvremene bračne i obiteljske izazove, a da pristup bude konkretan, jezik razumljiv – suvremen i jednoznačan, a način komunikacije prikladan današnjem vremenu.

U napisu *Komunikacija između djece i roditelja* Zora Raboteg Šarić raspravlja pitanje iz naslova u situaciji kada je nuklearna obitelj doživjela značajne strukturalne promjene. Nakon propitivanja nekih suvremenih aspekata obiteljskih odnosa za razvoj djece, autorica eksplicira različite stilove roditeljskog odgoja (autoritativni, autoritarni, populistivni i zanemarujući stil), naglašavajući da se oni nikada ne javljaju idealnotipski i da uvelike ovisе o utjecaju djece na roditelje, specifičnostima temperamenta djece... Autorica osobitu pažnju poklanja temi prilagodbe roditelja na razvojne promjene djece, potkrepljujući temu rezultatima istraživanja postupaka roditelja hrvatskih adolescenata (roditeljski nadzor, zajedničko odlučivanje i sl.). Na kraju navodi preporuke za poboljšanje kvalitete komunikacije u obitelji: roditeljska ljubav, postavljanje razumnih i prihvatljivih granica u odgoju, njihova moć i granice, obiteljska pravila i rituali, obiteljska okup-

ljanja, obiteljski razgovori, izražavanje osjećaja, pravo na pogrešku i pozitivno mišljenje.

U zadnjem prilogu pod naslovom *Međuljudski odnosi u obitelji* Mijo Nikić razmatra pitanje kvalitete međuljudskih odnosa u obitelji, navodeći četiri modela mogućih međuljudskih odnosa: biti među (ja i različni drugi), biti sa (zajedno), biti za (druge), i biti u (Bogu). Zatim navodi moguće odnose roditelja i djece: stav faraona, koji je karakterističan za autoritativne roditelje; stav Mojsija, koji odlikuje nesigurne roditelje; stav Božji, stav roditelja koji su pouzdani i sigurni u sebe. Posljednji stav autor naziva idealnom pedagogijom, čiji su osnovni principi: promatrati, slušati, upoznati, djelovati. Pritom navodi i niz sugestija u smislu kako poboljšati odnose u obitelji.

Svojim polazištem i temeljnim nalazima, zbornik se uklapa u tezu o krizi tradicionalne obitelji u suvremenosti, osobito prisutnoj u novijim radovima katoličkih autora, o kojoj svjedoče rezultati već spomenutih istraživanja KBF-a: o smanjenju stope nataliteta, smanjenju broja članova obitelji, porastu žena koje ne rađaju, rastućoj nestabilnosti brakova, popularnosti zajednica nevjenčanih osoba, smanjenom zanimanju za sklapanje brakova, rođenja izvan braka, rastavama braka, obiteljima s jednim roditeljem, porastu broja drugoga ili trećeg braka i slično (Aračić, Nikodem, 2000.; Baloban, Črpić, 1998.; 2000; Črpić, Koračević, 2000.; Koračević, 2000.). Mnoge od tih teza analizirane su i u ovom zborniku. Uz vrijedan doprinos autora koji pokrivaju različite aspekte fenomena obitelji u Hrvatskoj, zbornik doprinosi i izučavanju obitelji i braka unutar katoličkoga teološkog pristupa, koji nastoji uhvatiti korak sa suvremenošću.

Ankica Marinović Bobinac

GLOBALIZACIJA I NJENE REFLEKSIJE U HRVATSKOJ

M. Meštrović (ur.)

Zagreb: Ekonomski institut, 2001., 283. str.

Postoje autorske knjige, djela pojedinaca koji na stranicama "svojih knjiga" od početka do kraja razvijaju jednu tezu ili variraju nekoliko njih, s manje ili više uspjeha. Uvjerljivost takvih djela ovisi o intelektualnom potencijalu autora i raspoloživom teorijskom i/ili empirijskom materijalu. No, uz takva izdanja, postoje i druga – primjerice zbornici radova poput ovoga, gdje se unutar korica jedne knjige sabiru radovi nekolicine autora. Kakvoća takvih izdanja ne ovisi tada samo o kakvoći pojedinačnih autora i njihovih "govora" o pojedinima temama, već i o uredniku.

On je, naime, taj koji u prethodnoj komunikaciji s pojedinačnim autorima – prije obznanjivanja radova javnosti u konačnom obliku – pronalazi one unutrašnje niti poveznice između pojedinih radova, u njima sadržanih ideja i hipoteza. Nakon toga, jasno je da konačan uradak ne ovisi samo o izazovnosti pojedinačnih radova, već i o njihovu složaju unutar "uredničke cjeline", njihovu unutrašnjem komunikacijskom naboju i aktualnosti teme kojom je ta cjelina radova obavljena. Ovaj zbornik radova ulazi upravo u takva, kakvoćna konačnog uratka uspješna i intrigantna izdanja.

Nesumnjivo je da, uz autore pojedinačnih priloga u knjizi, ključne zasluge za takav izdavački proizvod ima urednik Matko Meštrović. On je, kao i u zborniku radova od prije nekoliko godina (M. Meštrović, A. Štulhofer (ur.) 1998., *Sociokulturni kapital u Hrvatskoj i tranzicija*, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo), ponovno otvorio razgovor o jednoj od gorućih tema našega vremena, i to ne samo vremena ovoga zemljopisnog prostora. Dovoljno je reći da je ovo prva, koliko znam, domaća knjiga na temu globalizacije u Hrvatskoj pa da shvatimo njezinu važnost. Drugo, ova je knjiga formalno rezultat istraživačkog projekta *Povijesni prostor, društveno vrijeme i postmoderna kapitalizacija*. Kako je i prethodna Meštrovićeva su/urednička knjiga nastala kao rezultat tadašnjega autorova projekta, treba istaći da je